

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ

ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΩΝ ΑΝΕΚΔΟΤΩΝ (*)

—o—

Είπομεν άλλοτε ὅτι ὁ Κυβερνήτης ἡγάπα νὰ ἐπισκέπτεται αὐτοπροσώπως τὰς ἐπαρχίας, νὰ ἐξετάζη ἰδίῳις ὀφθαλμοῖς περὶ τῆς καταστάσεως αὐτῶν, καὶ νὰ παρατηρῇ ἐν τῷ τόπῳ αὐτῷ ποῖαι αἱ ἀνάγκαι καὶ ποῖα ἡ προσημεσιότερα θεοαπεία. Ἀπεφάσισε λοιπὸν νὰ μεταβῇ καὶ εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα, εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ ἀρχιστρατήγου Τσώρτε, καὶ ἐκεῖθεν καταπλέων εἰς τινὰ λιμένα τῆς Πελοποννήσου νὰ ἐπανέλθῃ διὰ ξηρᾶς.

Τὴν 15 Ἰουνίου 1828 ἀνεχώρησεν ἐκ Πόρου. Ὅλοι ἐνθυμούμεθα ὅτι, ὅτε πρὸ πέντε μηνῶν ἐφθασεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἦλθε συνεπιφέρον τὴν ἠθικὴν καὶ ὕλικὴν συνδρομὴν τῶν τριῶν Συμμάχων Δυνάμεων, καὶ τὸ ἰσχυρὸν στήριγμα τῶν κατὰ τὴν Μεσόγειον στόλων αὐτῶν. Τὸ δὲ στήριγμα τοῦτο ἦτο, ἐπὶ τινι τουλάχιστον χρόνῳ, τοσούτῳ σύντονον, ὥστ' ἐφάνετο ὅτι καὶ οἱ τρεῖς στόλοι διετέλουν ὑπὸ τὰς ἀμέσους διαταγὰς του.

Κατὰ τὰς διὰ θαλάσσης περιοδείας τοῦ Κυβερνήτου οἱ Ἀγγλοὶ, καθὼς πρωτεύοντες περὶ τὰ ναυτικά, ἀντεπαιρῶντο καὶ τῆς προτιμῆσεως τοῦ νὰ φέρωσιν αὐτοὶ τὸν ἀρχηγὸν τῆς Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως. Ὁ Πολεμοπτεῶν — Warspile, — ἦτο συνήθως ἡ Σκλαμινία καὶς ἡ ὁδηγοῦσα αὐτὸν ὡς ἄγγελον πρὸς τοὺς πάσχοντας λαοὺς τῆς ἡττημένης Ἑλλάδος. Ἐπ' αὐτοῦ λοιπὸν ἐπέβη καὶ τότε.

Καὶ ὁμοῦ δὲν ἡγάπα τοὺς Ἀγγλοὺς καὶ οὐχὶ μόνον δὲν τοὺς ἡγάπα, ἀλλ' ἐθεώρει αὐτοὺς ἀσπόνδους τῆς Ἑλλάδος ἐχθροὺς, καὶ ἀπεκάλεϊ *Τούρκους*. Καὶ ἐὰν μὲν ἐμίσει αὐτοὺς ὡς δεσποζόντας τῆς πατρίδος τοῦ Ἑπτανήσου, δὲν κατακρίνομεν τὸ πάθος του· διότι καὶ ἡ ἐπεικεστέρα ξενικὴ ἐξουσία, καὶ αὐτὴ ἡ πρόσκαιρος ξενικὴ ἐπέμβασις εἶναι ἀξία ἀποστροφῆς. Ὁ Ἀριστοτέλης τυραννικὸν ὠνόμαζε καὶ αὐτὸ « τὸ χρῆσθαι συσσίτοις καὶ συνημερευταῖς ξενικοῖς, » καὶ τῇ ἀληθείᾳ δὲν εἶχεν ἄδικον· διότι, προτιμῶ νὰ κύψω τὸν αὐχένα ὑπὸ ζυγὸν ἐγγωρίου καταδυναστείας, ἢ νὰ συμποσιάζω καὶ νὰ συνεντρυνῶ ἐν τῇ πατρίδι μου μετ' ἄλλοφίλων ἀρχόντων. Δὲν εἶμαι δαυδαὸς εἰμὴ ὅταν ὑποτάσσωμαι εἰς ἄλλοτρίαν, ὅποιανδήποτε, κυβερνήσιν.

(*) Ὁ ἀνγνωστὴς ἐννοεῖ διὰ τί ἐκλίδοντες ἐνίοτε ἀποσπάσματα ὑπομνημάτων, δὲν δημοσιεύομεν τὴν συνεχῆ αὐτῶν σειράν, ἀρχομένην ἀπὸ τοῦ 1827 καὶ λήγουσαν περὶ τὰ τέλη τοῦ 1848 ἔτους. Πολλὰ τῶν προσώπων τοῦ δράματος ζῶσι καὶ ἄλλα, ἀποθανόντα χθὲς, κατέλιπον μνήμην διφορούμενην. Ἀλλῶς, τὸ ἀσυνάρτητον τῆς δημοσιεύσεως οὐδέποτε βλέπει τὰ γέγοντα, καθότι, πλὴν τῆς χρονολογικῆς τάξεως ἣν τινι ἐκτεροῦμεν ἐν τῇ συνεχείᾳ τῶν ὑπομνημάτων, τὰς ἀνακινήσεις ἡμῶν γράσομεν ἀτάκτως, ὅπως ἐκπνέουσιν εἰς τὴν μνήμην ἡμῶν, ἢ κατὰ τὰς ἀτακτοτέρας ἡμῶν σημειώσεις.

Τὸ νὰ θεωρῇ ὁμοῦς τοὺς Ἀγγλοὺς ἐχθροὺς ἀσπόνδους τῆς Ἑλλάδος ἐν γένει, τοῦτο ἐμαρτύρει παραφορὰν πάθους εἰς ὃ ἐθυσίαζε τὴν εὐγνωμοσύνην τὴν ὁποῖαν ὡς Ἕλλην ὤφειλε πρὸς τοὺς πρωταγωνιστὰς τῆς πράξεως τῆς 23 Μαρτίου 1826. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἐγνώριζεν ὅτι οἱ Ἀγγλοὶ ὑπεστήριξαν τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος χάριν ἰδίου τέλους, αὐτὸς, οὐ τινος ἢ κόμης ἐλευκίνηθη ἐν μέσῳ τῶν δυναστῶν τῆς γῆς, αὐτὸς, ὅστις τὴν σπανίαν ὀξύνειαν δι' ἧς ἐπραικίσθη ὑπὸ τῆς φύσεως, ἠκόνισσε μεταξὺ τῶν συζητήσεων καὶ τῶν διαβουλεύματων δι' ὧν ἀντεπρίσταν ἡ μετερρῶθμίσθησαν ἀρχαῖα, καὶ συνεκροτιθῆσαν νέα κράτη, κατὰ τὰ ἀρίστοντα τοῖς διανοοῦσι, δὲν ἔπρεπε νὰ λησμονήσῃ ὅτι ἐπὶ πολιτικῆς πλατωνικῆς ἐρώς δὲν ὑπάρχει, καὶ ὅτι μακάρια τὰ ἔθνη, τὰ ἀσθενῇ πρὸ πάντων, ὅταν τὰ συμφέροντα αὐτῶν δὲν ἀντικρούωνται πρὸς τὰ τῶν ἰσχυροτέρων.

Ἡ ἀλήθεια αὕτη, ἀλήθεια δυστυχῶς ἀδικωτάτη, συνεγεννήθη μετὰ τῶν αἰώνων αὐτῶν. Οἱ προπάτορες ἡμῶν Ἀθηναῖοι ἐφημιζόντο τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ὡς μᾶλλον φιλοδίκαιοι καὶ μᾶλλον πεπολιτισμένοι ἀπάντων τῶν συγχρόνων ἐθνῶν. Καὶ ὁμοῦς ἐξεπρόβησαν καὶ ἠρήμωσαν πόλιν ἐλευθέραν, τὴν Μῆλον, καὶ κατέσφαξαν τοὺς ἀνδρας, καὶ ἐξηνδραπόδισαν τὰς γυναῖκας καὶ τὰ παῖδια εἰπόντες πρὸς τοὺς ἀτυχεῖς τῆς νήσου ἐκείνης κατοίκους, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Θουκυδίδης, ὅτι, « δίκαια μὲν ἐν τῷ ἀνθρωπείῳ λόγῳ ἀπὸ τῆς ἰσῆς ἀνάγκης κρίνεται, δυνατὰ δὲ οἱ προὔχοντες πράσσοι, καὶ οἱ ἀσθενεῖς ζυγχαροῦσι. »

Ἴσως καὶ οἱ Ἀγγλοὶ ἀνέσκαπτον τὰς πόλεις, καὶ ἐρόνευσον τοὺς νέους, καὶ ἠχμαλῶτευσον τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα ἡμῶν ἐὰν συνέφερον αὐτοῖς. Ἀλλ' εὐτυχῶς τὸ συμφέρον αὐτῶν, ἡ ἀνεξαρτησία τουτέστι τῆς Ἑλλάδος, ἦτο τότε καὶ ἔσεται, μὴ ἀμφισβάλλωμεν, σύμφωνον πρὸς τὸ ἡμέτερον. Ἐπρεπε διὰ τοῦτο νὰ τοὺς μισήσωμεν; Ἀς δεχώμεθα τὰς εὐεργεσίας, καὶ προσέχοντες μόνον μὴ ὑποκρύπτωσιν ἐπιβουλήν, ἢ ἀδιαφορῶμεν διὰ τὴν αἰτίαν.

Τὸ ἀδικαιολόγητον τοῦτο μῖσος τοῦ Κυβερνήτου μ' ἐνθυμίζει ὅτι μ' ἔλεγε πρὸ τινων ἐτῶν Γάλλος περιηγητὴς μεθ' οὗ εὐτύχησα νὰ συμπλεύσω. Ὁ Γάλλος αὐτὸς ἦτο ἀνὴρ ἐπιστῆμων, οὐτινος τὰς θεωρητικὰς γνώσεις ἐσφυρηλάτησε καὶ διελεύκανεν, οὕτως εἰπεῖν, ἡ παγκόσμιος πείρα. Ὀνομάζω δὲ αὐτὴν παγκόσμιον διότι εἶχε περιέλθει καὶ τὰ τέσσαρα μέρη τῆς γῆς, καὶ μελετήσῃ φιλοσόφως τὴν φύσιν, τὰ ἦθη καὶ τὰ πολιτεύματα τῶν ἐθνῶν. Οἱ Ἕλληνες μ' ἔλεγον, ἔχουσιν ἀπειρον πνεῦμα· ἐθαύμαζα τὴν εὐφυΐαν αὐτῶν· καὶ ἔμως ἤκουσα ἐκ τοῦ στόματός τινων ἰδέαν παράδοξον ἐξελέγχουσαν ἐλλειψὶν κρίσεως· ἤκουσα πολλοὺς λέγοντας ὅτι ἡ Ἀγγλία, φοβουμένη μὴ ἡ ἐμπορικὴ τῆς Ἑλλάδος ναυτιλία ἀνταγωνισθῇ πρὸς τὴν Βρεταννικὴν, κατατρέχει αὐτήν. Ἐπεσκέφθης ποτὲ, μὲ ἡρώτησε, τὴν Ἀγγλίαν; Ἐὰν τὴν ἐπισκέφθης καὶ ἴδῃς ἐντὸς τῶν docks αὐτῆς ἐν μόνον πλοῖον φέρον ἐκ τῶν Ἰνδιῶν ἐμπορεύματα, ἐπίσθης βεβαίως ὅτι τὸ φορτίον τοῦ ἐνός τούτου πλοίου τριπλαῖται ἀντὶ ὅλων τῶν φορτίων ἐτοῦς ὁλοκλήρου πᾶν-

των τῶν Ἑλληνικῶν πλοίων. Τί δὲ ἤθελες εἰπεῖ ἐάν εἴλεσαι, ὡς ἐγώ, τὴν Ἀγγλικὴν ἐμπορίαν ἐν αὐταῖς ταῖς Ἰνδίας; Ἀπὸ τοῦ, προσέθηκε, πῶς ἀνθρώποι νοήμονες ὅπως ὑμεῖς ἔχουσι τοιαύτην γελοίαν ἀδύνη.

Ὁ Γάλλος φίλος μου ἤθελε βεβαίως προτείνει ἐπιχείρημα πολὺ ἰσχυρότερον, τοῦς περὶ ἐλευθερίας τῆς ἐμπορικῆς νόμους, ἐάν ἦσαν τότε ἐκδεδομένοι.

Ἄλλ' ἂν καὶ τοιαῦτα ἐφρόνει περὶ τῶν Ἀγγλῶν ὁ Κυβερνήτης, ἡ ἀγκάξεται διὰ λόγους πολιτικούς νὰ συμπλῇ μετ' αὐτῶν. Οὐχ ἦν τὸν ὅμως ἡνόχλει αὐτὸν καὶ τις γαστρονομικὸς κανὼν τῶν τέκνων τῆς Ἀλβιόνης. Τὰ τέκνα τῆς Ἀλβιόνης πράττουσιν, ὡς γνωστὸν, τὰ ἔργα αὐτῶν ἐν ῥητῇ ὥρᾳ καὶ μετὰ πολλῆς καὶ ἐπισήμου ἀκριθείας. Ἐντεῦθεν ὁ μὲν χρόνος ὁ προδιωρισμένος εἰς τινὰ ἐργασίαν δὲν τολμᾷ πώποτε νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν χώραν τοῦ γείτονός του χρόνου τοῦ ἀπειρωμένου εἰς ἄλλην, τὰ δὲ ἔργα, καὶ τὰ εὐτελέστερα πολλάκις, ἐκτελοῦνται χωριστῶς καὶ ἐσκεμμένως, καὶ ἀποκρούουσι πᾶσαν ἄλλου ἔργου ἐπέμβασιν. Ἐχουσι προδιωρισμένον τὸ πότε καὶ πόσον πρέπει νὰ ἐργάζωνται, πότε καὶ πόσον νὰ ἀναπαύωνται, πότε καὶ πόσον νὰ ψυχαγωγῶνται διὰ περιπάτων ἢ δι' ἐπισκέψεων, καὶ πότε, ἀλλὰ νῆ Δία καὶ πόσον νὰ τρώωσι καὶ νὰ πίνωσι. Καὶ μὴ νομίσωμεν ἡμεῖς οἱ συγχρόνως καὶ ἀκαθέκτως πολλὰ μὲν ἐπιχειροῦντες ὀλίγα δὲ εἰς πέρας φέροντες ὅτι ὁ μεθοδικὸς οὗτος καταμερισμὸς τῶν ὥρῶν τοῦ βίου εἶναι ἀπόρησις ψυχῆς νωθρᾶς ἢ ὑπολογισμοῦ παιδαριώδους, εἰς ἐναντίας, ἢ Ἀγγλοσαξωνικὴ φυλὴ, καὶ ὡς ἐπιστήμων, καὶ ὡς ἐμπορὸς, καὶ ὡς στρατιώτης, καὶ ὡς ναυτικὴ, καὶ ὡς πράττουσα τὰ τῆς πόλεως διακρίνεται ἐπὶ σπανία δραστηριότητι· ἐνῷ ἡ μέθοδος, περὶ αὐτοῦ εἰς ἐκάστην ἐργασίαν πόσον χρόνον ὅπου ἔχει χρεῖαν, καὶ ἀπειτοῦσα νὰ ἀρχεῖται αὕτη καὶ νὰ λήγῃ ἐντὸς τῶν ὁρισμένων ὁρίων, πολλαπλασιάζει αὐτὴν καὶ ἀνγκυρῶν τὴν φύσιν καταπονουμένην καὶ δυσφοροῦσαν ὡς ἀνὰ ὑποβάλλεται ἐπὶ πολλὰς ὥρας καὶ συνεχῶς εἰς τὸ αὐτὸ ἔργον.

Ἡ αὕτη λοιπὸν τάξις ἐπαρκεῖται καὶ εἰς τὰ τῆς τραπέζης τοῦ διευθύνοντος τὸν Πολεμοπεύοντα. Δύο ὥρας, ὥρας ἀταλευτήτους, διήρκει τὸ γεῦμά του, καὶ ὁ ὀλιγόσιτος Κυβερνήτης, ὅπου καὶ ἂν ἠδύανεν ἢ ὀρεῖς τοῦ κατὰ τὰς διὰ θαλάσσης περιηγήσεις, δυσανεσχέται καὶ ὑπερβολὴν περὶ τὴν τοσαύτην βραδυτητα.

Εἶπον ὀλιγόσιτον τὸν Κυβερνήτην, καὶ μὲ φάνεται ἄξιον νὰ μάθῃ ὁ ἀναγνώστης τὸν βαθμὸν τῆς λιτότητος αὐτοῦ. Ἡ ἀγκάσθη ποτὶ, δὲν ἐνθυμούμαι τὴν αἰτίαν, νὰ μεταβῇ ἐξ Αἰγίνης εἰς Πόρον, καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ τὴν ἐπιποδὴν. Διὰ νὰ κατορθωθῇ δὲ ὅσον τάχιστα ὁ πλοῦς ἐπέβη εἰς γολέτταν μικράν, τὴν τοῦ Δημ. Ὁρλὸρ, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ Γεν. Γραμματέως τῆς ἐπικρατείας Κ. Σ. Τρικούπη καὶ τοῦ γράφοντος τὰς ἀναμνήσεις ταύτας, καὶ ἕνα μόνον ὑπὸ τὴν ἔχων ἀναλογουμένην. Καὶ ἡ μὲν ἡμέρα ἦτο ὡραία, οὐχὶ ὅμως καὶ ὁ ἀνεμὸς, ὅστις, πνέων σχεδὸν ἀντίπρως, ἐδίχαζε τὸ Σπυτιωτικὸν σκαφίδιον

νὰ ἐναλλάσσῃ ἀδικήτως ἀπὸ τῆς ὑπὲρ πρὸς τὴν προσήνεμον τὰς λευκὰς πτέρυγας τοῦ καὶ νὰ λοξοδρομῇ. Βραδέως ἄρα ἐχωροῦμεν ἐπὶ τὰ πρόσω, καὶ ὁ πεπτικώτατος στομάχος μου, στομάχος νέου μόλις μετροῦντος ἔτη δεκαεννέα, ἐσπαράσσεται ὑπὸ παλμῶν ὁρμαίζόντων τῇ ἀληθείᾳ ἄλματα λέντος. Ἀνυπομόνως ἀνέμενον τὸ γεῦμα ἢ τὸ πρόγευμα ὅτε ἴδον τὸν ὑπὸ τὴν κρατοῦντα κυάθισκον καὶ φιαλίδαν ἡμίκενον περιέχουσαν ὑγρὸν πρασινωπὸν, καὶ ἐρχόμενον πρὸς τὸν Κυβερνήτην. Δομίσας ὅτι πάτχων ἐμελλε νὰ πῇ ἱατρικόν, ἴσως δὲ καὶ φρονηθεῖς μὴ ἐκ τούτου βραδύνη ἢ τράπεζα, ἔσπευσαν νὰ ἐρωτήσω τὸν ὑπὸ τὴν κρατοῦντα, ὅστις μὲ ἀπεκρίθη μειδιῶν ὅτι ἦτο τὸ ἐκ ζωμοῦ λαχάνων ῥόφημα τοῦ Κυβερνήτου, τὸ ὅποιον ἀπατέλει ὅλον τὸ γεῦμά του.

— Καὶ ἐγώ! ἀνέκραξα μετὰ μεγίστης στομαχικῆς περιφιλαντίας.

— Ὑμεῖς, ἀπεκρίθη κλίνας ἐν εἴδει μὲν σεβασμοῦ τὴν κεφαλὴν ὁ Ἐλβετὸς ὑπὸ τῆς, πράγματι ὁμῶς διὰ νὰ κρύψῃ τὸ εἰρωνικὸν τοῦ μειδίσμα, θέλει γευθῇ εἰς Πόρον.

Καὶ τῶντι εἰς τὸν Πόρον ἐγεύθη τὸ ἐσπέρας τῆς ἡμέρας ἐκείνης.

Τὸν Πολεμοπεύοντα ἐπ' αὐτῇ ἐπέβαιναν ὁ Κυβερνήτης καὶ ὁ Γεν. Γραμματεὺς, παρηκολούθει ὁ περιώλυτος Ἄρης τοῦ ἐν Στρατηγίᾳ ἡρωικῶς πεσόντος Ἀν. Τσικμαδοῦ. Ὁ Ἄρης αὐτὸς ἐξ ὀλακλήρους ὥρας, παλαίτας μόνος πρὸς τριάκοντα καὶ τέσσαρα κολοσσιαῖα πλοῖα ἐχθρικά καὶ κατὰ ναυμαχίας αὐτὰ, ἐσώθη. Ὁμοίαν τῇ τῇ πρᾶξιν δὲν ἀναφέρει ἡ ἱστορία! Ἄλλου, τοῦ περιώλυτου αὐτὸν Ν. Βότσην καὶ Δ. Σαχτούραν ἤθελον ἀποθεώσαι δι' ἀνδριάντων· ἐνταῦθα ὁμῶς ἄγνοῦν πῶς καὶ αὐτῆς τῆς ἡρωίδος νῆος μεταλλάγῃ τὸ ἀνδρικόν ὄνομα, καὶ ὅτε προέπαυε τὸν Κυβερνήτην, ἀντὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ θεοῦ τῶν πολέμων, ἔφερε τὸ τῆς προσηγορίας τῆς φρονήσεως.

Ἡ νεοφώτιστος λοιπὸν αὕτη Ἀθηναῖα ἔφερε πέντε τῶν δημοσίων γραμματέων, ἐξ ὧν δύο, καλούμενοι καὶ ἐκάστην διὰ σήματος, μετέβαινον εἰς τὸν Πολεμοπεύοντα διὰ νὰ ἐργασθῶν, ἐπειδὴ ὁ Κυβερνήτης ἴσως μύθοι, ὅτ' ἐκινῆται καὶ ὅτ' ἐγείνεται δὲν εἰργάζεται.

Τὴν 17. Ἰουνίου κατέπλευσαν εἰς Ναύπλιον, ὅπου διαμείνας ἡμέραν μίαν ἐξέδωκεν ὁδηγίας καὶ διαταγὰς καὶ τὴν 18. τὸ ἐσπέρας ἐρρίψαμεν τὴν ἄγκυραν εἰς τὸ ἐπίγειον Ἐπιδαύρου τῆς Ἀμφικλίας. Ἀλλὰ πῶς τὸ ἐπίγειον τοῦτο; Ὁ Σπράδων λέγει ὅτι ἐπωνομάσθη λιμενῶν, ἢ τοῦ λιμενῶν, διὰ τὸ εὐλίμενον αὐτῆς· ἐγὼ ὁμῶς, ὅστις πειθόμενος μᾶλλον εἰς ὅτι ἴδον δὲν πολυπιστεύω τὴν ἐρμηνείαν τοῦ σοφοῦ γεωγράφου, ἀποδίδω τὴν ἐπὶ κλησιν εἰς τὸ πειναλέον καὶ ἄγονον τῆς χώρας, καὶ τὸσφ πῶς ἀσπάζομαι τὴν ὑπόθεσίν μου, καθόσον, ἐάν δὲν ἐπέρολεν ἄρθωνα ἐρρίψαμεν ἡμῶν, ἠθέλοισεν ἴσως πᾶσι βυυλίμην, μετὰ τὸν ὀρεκτικώτατον μάλιστα πατηγυρικὸν τὸν ὅποιον κατεδικάζομεν ν' ἀκρύσωμεν, ὅλκις ἀποδάντες, ἐνταῦθα νωδωμῶ ἐκκλησιᾷ τοῦ ἁγίου.

Διοικητὴς τοῦ προορίου ἦτο τότε ὁ σήμερον καὶ

αρχος Κανάρης. Ἡ νυμφαχία τοῦ Νεοκάστρου εἶχε κλείσει τὸ στάδιον τοῦ φοβεροῦ πυρπολητοῦ, ἀλλ' ἡ δόξα του, οὐχὶ ἡ δόξα τοῦ πρωθυπουργοῦ, ἔμεινεν εἰς αἰῶνας λαμπρά ὡς αἱ φλόγες τὰς οὐραίας ἐξηλόντιζον εἰς οὐρανούς τε καὶ κεραυνοβόλα ὑφαίσταιά του. Ὁ Κυβερνήτης, ἐλθὼν ἐξ Εὐρώπης, ἐσπευσε ν' ἀποδείξῃ πόσον αὐτὴ ἐθαύμαζε τὸν ἄνδρα ἐπισκεφθεὶς πρώτην καὶ μόνην τὴν ἐν Αἰγίνῃ σύζυγόν του· οὗτος δὲ, ἀμείβων τὸν τιμῆσαντα, καὶ καθήκον ἐκπληρῶν συγχρόνως πρὸς τὸν ἀνώτατον ἄρχοντα τῆς πολιτείας, ὑπεδέχθη αὐτὸν παρὰ τὴν ἀποσάβραν ἐπὶ κεφαλῇ τῆς ἐκ Ἑσθρινῶν φρουρᾶς, φερὼν ἐπικαμπῶς τὸν κόκκινον πῖλόν του καὶ σείων τὴν πολύπτυχον καὶ πλατεῖαν ἀναξυρίδα του.

Μὰν ὦραν καὶ δύο νύκτας ἐμείνανεν ἐν τῷ λιμένι ἐκεῖνον, καθ' ἃς ὁ μὲν Κυβερνήτης διέτρεξε τὰ περὶ τῆς ἀλλαγῆς τῆς φρουρᾶς, ἡμεῖς δὲ ποτὲ μὲν ἐγράφουμεν, ποτὲ δὲ ἀνεψυχόμεθα ἀπὸ τοῦ ἀρορήτου καύσωνος κολυμβῶντες, καὶ ἄλλοτε περιηρόμεθα τὸ ἄστυ ἀναζητοῦντες ἵχνη τῆς λαμπρότητος περὶ ἧς πολλὰ ἀνέγνωμεν ἐν τῷ Χρυσόβουλλῳ τὸ ὅποιον, φυλασσόμενον ὡς ἱερὸν κειμήλιον, ἐπεδείχθη εἰς τὸν Κυβερνήτην. Ὁ Χρυσόβουλλος οὗτος λόγος φέρει τὴν ὑπογραφήν Ἀνδρόνικου τοῦ πρεσβυτέρου, υἱοῦ Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου, τοῦ ἀποδιώξαντος τοὺς Φρίγκους ἀπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἀνορθώσαντος τὴν Ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν. Ὁ Ἀνδρόνικος οὗτος, παρὰ τὰ φιλοσοφικὰ καὶ φιλολογικὰ πλεονεκτήματα δι' ὧν ἐκοσμεῖτο ἦτο καὶ μέγας ζηλωτὴς τῆς δόξης τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, τὴν ἐνωσιν τῆς ὁποίας μετὰ τῆς δυτικῆς ἀπεπειράθη ἄλλοτε νὰ κηρυθῇ ὁ πατὴρ αὐτοῦ διὰ λόγους πολιτικούς. Τοσοῦτον ὅμως ἡρέθισε τὸν λαὸν ὁ ἄλλως γενναῖος καὶ φιλοπολίτης ἐκεῖνος αὐτοκράτωρ, ὥστε, ὅτε ἀπέθνηεν, ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος Ἀνδρόνικος, οὐ μόνον δὲν ἐτόλμησε νὰ κηδεύσῃ αὐτὸν βασιλοπρεπῶς, ἀλλὰ καὶ διὰ νυκτός νὰ ταφῇ διέταξεν. Ἀλλὰ, καί τοι τοσαῦτα ἔχων προτερήματα ὁ Ἀνδρόνικος, ἀφῆκε τὴν διεξαγωγὴν τῶν δημοσίων εἰς ἄλλους, καὶ ἡσχολήθη ἰδίως εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά, ὅτε καὶ πολλὰς ἐπισκοπὰς ἀνέδειξεν ἀρχιεπισκοπὰς καὶ μητροπόλεις. Ἐκ τούτων δὲ ὑπῆρξε καὶ ἡ τῆς Μονεμβασίας, καὶ τῆς προχειρίσεως ταύτης τοὺς λόγους περιέχει τὸ σχενοτενέστατον Χρυσόβουλλον.

Διὰ νὰ προεὐδίσῃ τὸν Μονεμβασίαν ἀπὸ ἐπισκόπου εἰς μητροπολίτην καὶ νὰ χορηγήσῃ πρὸς αὐτὸν τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ τιτλοφορῇται ἑξάρχος πάσης τῆς Πελοποννήσου, νὰ προσαγορεύεται ἡ Παναγιώτατος ἐν τε φήμαις καὶ γραφαῖς, νὰ φορῇ σάκκον καὶ νὰ ἔχῃ πρὸ αὐτοῦ διεάμπουλον (*) ἐν ταῖς θεί-

αις ἱερωτικαῖς, ὃ εὐσεβὲς αὐτοκράτωρ στήριζται ἐπὶ δύο ἐπιχειρημάτων τὰ ὁποῖα ἐπαναλαμβάνομεν ὡς περὶ ἑργα.

Καὶ πρῶτον μὲν λέγει ὅτι τὸ ἄστυ τῆς Μονεμβασίας εἶναι ἐξάκυστον καὶ περιώνυμον καὶ ὅλα τὰ Κράτη, ἡ τὰ πρῶτα σαφῶς φερόμενον ἀπάντων τοῦ ἐν Πελοποννήσῳ. Ἐκθεοῖται δὲ αὐτὸ οὐ μόνον αὐτὰ διὰ τὸ εὐκαίρον καὶ ὀχυρὸν τῆς θέσεως, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ πλῆθος τῶν οἰκητόρων, καὶ τὴν πολυουσίαν, καὶ τὴν εὐγένειαν τῆς πολιτείας, καὶ τὰς ἀσκήσεις τῶν τεχνῶν, καὶ τῆς ἀγορᾶς τὴν διαφύλειαν, καὶ τὸ εὐέμπορον καὶ τὸ θαλαττουργόν, καὶ τὴν ῥωμαλεότητα, καὶ τὸ δραστικὸν καὶ ἐμπρακτικὸν φρόνημα τῶν ἐν αὐτῷ οἰκούντων. Καθὼ δὲ χριστιανὸς καὶ νηφάλιος ὁ αὐτοκράτωρ ἐνόμισεν ἄριστον, φαίνεται, νὰ ἀναφέρῃ καὶ τὸν ὀνομαστόν τοῦ Ἀσκληπιοῦ ναόν, καὶ τὸν ὀνομαστότερον ἀνθοσμίαν τῆς Ἐπιδαύρου.

Δεύτερον δὲ προστίθεται ὅτι ὁ πνευματικὸς τοῦ μακαρίου ἐκεῖνου ἄστεος ποιμὴν ἦτο ἀληθὲς σκευὸς πάσης χριστιανικῆς τελειότητος, καὶ ὅτι ἐν αὐτῷ κατεσκήνουν ἀθροαὶ αἱ ἀρεταί, καὶ ἡ ἀγάπη, καὶ ἡ ἐλευθεριότης, καὶ τὸ ἀόργητον, καὶ τὸ φίλοικτον καὶ τῆς ψυχῆς ἡ γαλήνη, καὶ τόσαι ἄλλαι, τὰς ὁποίας διὰ νὰ ἐπαναλάβωμεν ἔπρεπε ν' ἀντιγράψωμεν ὁλόκληρον τὸ Χρυσόβουλλον. (*)

Τὰ τόσα ἐγκώμια διήγειραν ὅλην τὴν νεανικὴν περιέργειάν μου ὥστε, μόλις μὲ ἀφῆκεν ἐλεύθερον ἡ ἐργασία, καὶ ἔτρεξα ἀνυπόμονος νὰ ἐρευνήσω τί ἐσώζετο ἐξ ἐκεῖνων ὅσα ἐξεθεοῖζεν ὁ αὐτοκράτωρ. Ἐπειδὴ δὲ ἀρχιερεὺς δὲν ὑπῆρχε διὰ νὰ ἐξετάσω ἐὰν ἐκοσμεῖτο διὰ τῶν ἀρετῶν τοῦ σεβασμίου προκατόχου του, ἐπεδόθη ὅλος εἰς τὴν λεπτομερῆ ἐρευναν τῶν κατὰ τὴν πόλιν.

Καὶ τῶνόντι, ἡ θέσις τῆς Μονεμβασίας κατεσκεύασθη ὑπὸ τῆς αὐσεως ὀχυρωτάτη· ὁ βράχος ἐφ' οὗ καίτοι τὸ φρούριον εἶναι τοσοῦτω ἀπτόμος, ὥστε ἐὰν οἱ κάτοικοι ἐκεῖνης, μετὰ πολιορκίαν διαρκήσανσαν τρία ἔτη καὶ ἐπέκεινα, καὶ στενοχωρήσανσαν τὸ ἄστυ

Ὡς τὸ κλουβὶν τ' ἀηδόνι,

οὕτως ὥστε

Ἐφύγασιν καὶ πορτικὸς ὁμοίως καὶ γατί,·

δὲν κατεβάλλοντο ὑπὸ τοῦ λιμοῦ, διότι πλέον,

Βέβαιον μόνον, ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν μέρος αὐτῆς εἶναι τὸ δῖον διότι ὑπῆρχε καὶ μονοδάμπουλον· ἀλλὰ τὸ βέβαιον οὐλοῦν εἰς ποῖαν γλῶσσαν ἀνήκει; Ὁ Σουηκῆρος ἔχει μακρὸν ἄρθρον περὶ τῆς λέξεως αὐτῆς, ὅπου ἐπιφέρει πολλὰς εἰκασίας μὴ πειθούσας ὅμως μήδ' αὐτὸν τὸν συγγραφεῖα. Δὲν ἔχω πρῶτον τὸν Δουκάγγιον διὰ νὰ ἐρευνήσω μὴ γράφῃ τι καὶ αὐτὸς περὶ τοῦ δῖου ἀμπεύλου. Ἀλλ' ἐὰν μοι ἦτο συγκεχωρημένον νὰ ἐκφράσω ἰδίαν γνώμην, ἤθελον εἰπεῖν ὅτι ἡ λέξις αὕτη σύγκεται ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς δῖος καὶ τῆς Ἰταλικῆς vampa, ἥτοι φλόξ, καθὼς καὶ τὸ μονοδάμπουλον, ἐκ τῆς μόνος καὶ βέβαιον οὐλοῦν ὡς ἂν ἐλέγομεν διφλογον, καὶ μονόφλογον· διότι τὸ μὲν πρῶτον ἔχει δύο φλόγας ἢ κηρία, τὸ δὲ ἄλλο μίαν.

(*) Ἰσως ἐκμαστωσάμεν αὐτὸ ἄλλοτε.

(*) Λέξις ποικιλοσύνθετος ἢ νοθογενής, κατὰ Κοραῆν, καὶ ἡμᾶς δὲ ἐκφραστικώτερον μιγὰς. ὡς συγκατεμένη ἐκ δύο ἄλλων λέξεων, τῆς μὲν ἑλληνικῆς, τῆς δὲ ξένης. Τοιαύτας ἔχον ἀπείρους οἱ Βυζαντινοὶ λέγοντες, χρυσόβουλλον, πρωτοσύγγελλος, πρωτονοτάριος, καὶ τὰ παρόμοια. Τῆς παρούσης λέξεως, σημαίνουσας τὸ κηροδοχεῖον, — οὕτως ἐρμηνεύει αὐτὴν ὁ Ζυγομαλάς, — τὸ ὅποιον κρατεῖται ἐνώπιον τῶν ἱερουργούντων κατρίκων, τὰ γεννέλια ἀμφοισθητοῦνται.

Τὸ εἶναι γὰρ οὐκ ἔχασαι μόρον ὁ εἰς τὸν ἄλλον, (*)

ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐκπορθῇ αὐτὸν ὁ αὐθίτης τοῦ Μωρέως, καὶ δεκάκις πλείοτέρην ἐπιμονὴν, καὶ δεκάκις πλείοτέρην δύναμιν ἂν εἶχε κατὰ τὴ θάλασσαν καὶ ξηρὴν.

Ἀς θαυμάσωμεν καὶ ἐνταῦθα ἐν παρόδῳ τὸν πρὸς τὴν ἐλευθερίαν ἔρωτα τῶν Ἑλλήνων. Προετίμησαν νὰ φάγωσιν, ὡς μετὰ ἔξ' ἐκταναταετηρίδας οἱ ἐν Μεσολογγίῳ ἀπόγονοι αὐτῶν, ζῶα ἀκάθαρτα, πρὶν νὰ παραδοθῶσιν εἰς τὸν ἀλλόφυλον!

Ἀλλ' ἡ λοιπὴ λαμπρότης τῆς πόλεως; ἡ ἀλλοίωσις μὲ κατέπληξε; διότι καὶ πλῆθος οἰκητόρων, καὶ πλοῦτος, καὶ τέχνη, καὶ ἐμπειρία, καὶ ἀγορά, καὶ ναυτικόν, πάντα ὄχοντο, κατὰ τὴν φράσιν τοῦ Χρυσοστόμου! Ἐρείπια μόνον πολλῶν οἰκημάτων τῆς ἐποχῆς τῶν Ἑνετῶν ἐμαρτύρουν ὅτι καὶ ἐπὶ τῶν κατακτητῶν τούτων τὸ ἄστυ ἔτωζε τὰ ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων αὐτοκρατορῶν πλεονεκτήματα.

Τὴν 20. Ἰουνίου ἀνῆλθον εἰς τὸ πέλαγος, καὶ τὴν 23. ἀπηντήσαμεν τοὺς ναυάρχους τῆς Ρωσίας καὶ Γαλλίας Ἑὐδὲν καὶ Δερνιὸν, καὶ τὸν Μοίραρχον τῆς Ἀγγλίας Κάμπελ. Ἀφοῦ δὲ καὶ οἱ τρεῖς ἐχαιρέτισαν τὸν Κυβερνήτην διὰ κανονιστῶν ἤλθον πρὸς αὐτόν, καὶ μετὰ μακρὰν συνδιάλεξιν ἐστρέψαμεν τὴν πρῶσαν πρὸς τὴν Μεθώνην, ὅπου ἐστρατοπέδευεν ὁ Ἰσραήμης.

Ὁ Ἰσραήμης ἐστρατοπέδευεν ἐκεῖ δάκνων καὶ μακρῶν τὸν χαλινόν του· διότι ἀρὸν κατηνάλωσε τρεῖς ἔτη καὶ ἡμισυ, φέρων ἀνηλεῶς πῦρ καὶ σίδηρον κατ' ἀπασαν τὴν Πελοπόννησον, ἀρὸν ἐξήντησε καὶ τὰ πλούσια ἐφόδια καὶ τὸν πλουσιώτερον θησαυρόν του, ἀρὸν ἐθύσασε τὰ δύο τρίτα τῶν εἰκοσιπέντε χιλιάδων Ἀράβων του, πλὴν τινῶν ἀψύχων φρουρίων, οὐδὲ μιᾶς πολίχνης, οὐδ' ἐνὸς χωριδίου κατοίκου· κατόρθωσε νὰ ὑποτάξῃ. Τοσοῦτος, ὡς τὸ εἰπωμεν καὶ αὐτὸς σεμνυνόμενος, ὁ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν ἔρωτα τῶν Ἑλλήνων! Ἰδὼν πολλοὺς ἰδίους ὀρθαλμοὺς προαίαν ἔχοντας τὴν ὄψιν καὶ κατακλιηκότα τὰ μέλη, διότι ἐπὶ μῆνας ὀλοκλήρους ἐτρέφαντο δι' ἀγρίων λαχάνων· καὶ τοὺς ἰδὼν παύοντας τὸ γέλλοι τοῦ τάρου, καὶ ὁμοῦ προκρίνοντας αὐτὸν τῇ δουλείᾳ!

Ἐκεῖ λοιπὸν, κατέναντι τοῦ φρουρίου αὐτοῦ τῆς Μεθώνης, διεκόψαμεν τὴν πλοὴν ἀνταναστήσαντες τὰ ἱστία. Αἰφνης εἰκοσιπέντε περίπου πλοῖα πλοῖα μικρά, ἐφ' ὧν ἐκυκατίζοντο τῶν τριῶν Δυνάμεων αἱ εἰρηγέτιδες σημαίαι, ἀναδελπτήσαντα ὡς διὰ βῆδου μαγικῆς, συνῆλθον ἐκπτεροῦσαν περὶ ἡμᾶς, καὶ ἀναχωρήσαντα ὡταύτως, ἀντέταξαν σχῆμα μνηοεῖδες εἰς τὴν ὁμοιοσχήμενον Μεθώνην. Ἐντὸς δὲ τοῦ σχήματος τούτου εἰσδύσας ὁ μικρὸς μὲν τὸ σῶμα καὶ τὸ σκάφος μέγας δὲ τῆς Σάμης καὶ τοῦ Καρηῆως στρατηγὸς, ὁ ναύαρχος Σχητούρης, ὃς τις ἀπέκλειε τότε τὰ φρούρια τῆς Μεσσηνίας, ἀνιέτευσεν ὑπερηφάνως τὰς τρεῖς σημαίας, καὶ ἀνταπέδω-

κε πυροβολῶν τὸν χαιρετισμόν. Καὶ μετ' ὀλίγον αἱ περὶ ἡμᾶς νῆες, ἀναγθεῖσαι πλησίτιοι ὡς λευκοὶ φόροι νύμφαι εἰς τὸ πέλαγος, ἐγένοντο ἄφαντοι, καὶ ἐπανεληθῶσαι συνεκρότησαν τὸ πρῶτον σχῆμα.

Ἐν τούτῳ οἱ ναύαρχοι ἀποβάντες εἰς Μεθώνην συνωμίλουν παρὰ τὸν αἰγιαλὸν μετὰ τοῦ Ἰσραήμη, οἱ δὲ Ἀράβες, κατακλίσαντες καὶ λόφους, καὶ δώματα, καὶ παράθυρα, ἐθαύμαζον χαίνοντες τὸ ἐξαίσιον ἐκείνο θέαμα.

Ω! ἡ καρδίᾳ μου θέλει αἰωνίως ἀναμνησθῆται τὴν ἡμέραν ἐκείνην. Καὶ πλοίων πλῆθος, καὶ λαμπρότης στολῶν, καὶ σημαίαι πολύχροοι, καὶ βόμβος πυροβόλων, καὶ αἰθρία οὐρανοῦ, καὶ φλοῖστος θαλάσσης, καὶ γλυκεῖα ζιφύρου πνοή, καὶ ταπεινώσεις ἑθρῶν, καὶ υποκλίσεις στόλων ἰσχυρῶν πρὸς τὸν ἄρχοντα τῆς μέχρι τῆς γῆς δούλης πατρίδος μου, ὅλα ταῦτα ἀνεπτέρουν τὸ φρόνημα καὶ ἐκίνουν τὰ δάκρυά μου. Ἡ καρδίᾳ μου ἐνθουσιῶσα ἐλησμόνησε τὸ μόλις γεννηθὲν παρὸν καὶ ἀεροῦται πρὸς τὰ μέλλοντα! Ἦταν λοιπὸν κινεῖ αἱ πλημμυρίσασαι αὐτὴν ἐλπίδες τὴν ἡμέραν ἐκείνην;

Τὴν 26. Ἰουνίου προσωρμήσαμεν εἰς τὴν Ζάκυνθον, καὶ ἀναμνήταις ἀρχαίαι διεδέχθησαν τὰς ὄνειροπολήσεις τῆς καρδίας μου. Ἐστρέψαμεν πρὸς τὰ παρελθόντα τὸν ὀφθαλμόν, καὶ ἰδὼν χιλιάδας Ἑλλήνων φευγόντων τὴν δουλείαν καὶ τὴν σφαγὴν, καὶ ζητούντων ἄστυλον καὶ ἄρτον εἰς τὴν φιλόξενον ἐκείνην νῆσον! Ἰδὼν τὴν μὲν ἐξουσίαν καταδιώκουσαν τὸν ἱερὸν ἀγῶνα, τοὺς δὲ Ζακυνθίους πάλλοντας ὅλους τὴν καρδίαν ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ ἀναβαίνοντας ἀθρόους εἰς τὰ ἔρη, καὶ διανυκτερεύοντας ἐκεῖ διὰ ν' ἀκούσωσι τὸ ἀσθενὲς ἀπῆχημα τῶν πικρὰν βολῶν τοῦ Μικούλη, ἀπῆχημα μελωδικώτερον πάσης ἀρμονίας εἰς τὰς ἐναρμονίους ακοὰς τῶν ἀπογόνων ἐκείνων τοῦ μουσουργοῦ Ποθαγόρου. (*) Καὶ ἐκάστη ἐκρηκτικῇ ἐρπίδα ἀναγγέλλουσα νέαν στόλῳ καταστροφὴν, ἡ δὲ χαρμόσυτος ἀγγελία, διεδίδετο ἐν ἀκρεῖ ἀπὸ στόματος εἰς στόμα, καὶ ἡ εἰδησις ἐμεγαλύνετο ἐνθουσιῶδως, καὶ δάκρυα ἔχραντο, καὶ δοξολογίαι ἐψάλλοντο. Ναί! θέλω αἰετοῦ ἀναπολεῖ τὴν τῶσιν φιλοπατρίαν!

Τρεῖς ἡμέρας διμεῖνομεν ἐν τῷ λιμένι τῆς Ζακύνθου, διότι ἡ πρὸς τὴν Ἑπτανήσον κοινωνία τῆς Ἑλλάδος δὲν ἦτο εἰσέτι ἐλευθέρη. Ἀλλ' εἰ καὶ κυμαίνοντο σφοδρῶς διὰ τὸ ἐπιτελεῖς τοῦ λιμένος, ἐτέρπωμεν ὁμοῦ ἀκόριστοι τὰς ὄψεις διὰ τῆς θέας τῆς ἀπαραμύλλου ἐκείνης φύσεως. Ἐνταῦθεν, ὑπὲρ τὸ Ἀρουνέριον, κῆποι εὐθαλείς, καὶ λειμῶνες γλοανθεῖς, καὶ ἄγροί κατάρρυτοι καὶ βαθισκοί, ἀποπνέοντες εὐωδίαν ὀρεκτὴν καὶ δρόσον ἀναψυκτικὴν, ἐφιλοξέουσιν ἡμᾶς δι' αὐτὰς ἀρωματικὰς καὶ γλυκεῖας· καὶ ἐκεῖθεν, ἀπὸ τοῦ σιμνοῦ ὄρους τοῦ Σκοποῦ, ὅθεν ἡ ἀειπύρθετος τοῦ χριστιανισμοῦ, Μαρία ἡ Θεοτόκος, ἀπελάττεται τὴν παρθένον τῶν εἰδωλολατρῶν Ἀρτεμὶν τὴν Ὀπίτιδα, καταβαίνων κατανοκτικῶς

(*) Χρονικὰ τῶν ἐν Ῥωμανίᾳ καὶ μάλιστα ἐν τῷ Μωρέῳ πολέμων τῶν Φράγκων. Βιβλ. Β.

(*) Ἰδὲ Ἀθήν. Βιβλ. Δ'.

πρὸς τὰ παρπλάζοντα κύματα ὁ ἥχος τῶν ἱερῶν κωδώνων, ἀνήγγελλε πρὸς ἡμᾶς ὅτι ἐδέοντο πρὸς τὸν ὕψιστον αἱ λειτουργοὶ αὐτοῦ ὑπὲρ τοῦ Κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος.

Καὶ τὸ ἐσπέραις στίχη λέμβων περιεκύκλουν τὸ δίκροτον, καὶ οἱ σωροὶ τῶν ἐν αὐταῖς Ζακυνθίων, τανύζοντες τὰς γλυκυφθόγγους αὐτῶν κιθάρας, προσηγόρευον τὸν Κυβερνήτην δι' ᾠμάτων ἐναρμονίων.

Ὁ Κυβερνήτης, ἀποβὰς εἰς ἀπόκεντρον μέρος τῆς πόλεως, συνδιελέχθη ὥραν πολλὴν μετὰ τοῦ ναυάρχου τῆς Ἀγγλίας Κόδρινγκτων. Ὁ εὐεργέτης οὗτος τῆς Ἑλλάδος, διαταχθεὶς, ὡς φαίνεται, ὑπὸ τῆς κυβερνήσεώς του, ἀπῆται τὴν εἰσαγωγὴν νόμων συνταγματικῶν εἰς τὸ νῆον Κράτος. Ὅποιαν ἀπάντησιν ἔδωκεν ὁ Κυβερνήτης, ἀγνοῶ· γνωρίζω μόνον τί ἀπεκρίθη μετὰ δύο σχεδὸν ἔτη πρὸς ἄλλον Ἀγγλον πλοίαρχον, προτρέποντα ἐπίσης αὐτὸν νὰ χορηγήσῃ σύνταγμα εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ πλοίαρχος οὗτος ἦτο ὁ μετὰ ταῦτα ἐν Ἀθήναις πρέσβυς τῆς Μεγάλης Βρεταννίας Κ. Λάγκες, ἡ δὲ συνομιλία ἐγένετο ἐν Ναυπλίῳ ἐπὶ τῆς γρηγάτης Μασδαγύσκαρ παρόντος καὶ τοῦ ὑπασπιστοῦ τοῦ Κυβερνήτου, τοῦ στρατηγοῦ Καλλέργη, ὅστις μὲ διηγήθη αὐτὴν.

Ὁ μὲν Κυβερνήτης παρεπονείτο ὅτι αἱ ῥαδιουργίαι καὶ ἡ γενομένη κατὰ τῆς κυβερνήσεώς του σφοδρότατη ἀντιπολίτευσις, παρέλυον τὴν ἰσχύϊν τῶν νόμων, καὶ διετάρασσον τὴν τάξιν τὴν ὁποίαν ἠγωνίζετο νὰ εἰσγάγῃ· ὁ δὲ πλοίαρχος ἀπεκρίθη ὅτι ὑπῆρχε μέσον δραστηκώτατον ἔχον τὴν δύναμιν νὰ καταστήσῃ τὴν ἐξουσίαν ἰσχυράν καὶ νὰ παραλύσῃ αὐτὸ ὅλα τὰ σχέδια τῶν ἀντιπάλων τῆς, καὶ ὅτι τὸ μέσον αὐτὸ ἦτο τὸ σύνταγμα.

— Ἐγὼ ὁμῶς, ἀνέκραζεν ἐντόνως ὁ Κυβερνήτης, ὅστις ἐπροσκληθὴν νὰ κυβερνήσῃ τὸν τόπον τοῦτον, ὁ ὁποῖος κλυδωνίζεται περισσότερον καὶ ἀπὸ τὸ πλοῖόν σας ὅταν εὐρίσκειται εἰς τρικυμίαν, καὶ νὰ τὸν ῥέξω εἰς λιμένα σωτηρίας, οὔτε σκοπὸν οὔτ' ἐπιθυμίαν ἔχω νὰ πράξω παρὰ τὸ χρέος μου· δὲν θέλω νὰ τὸν καταστρέψω ἀντὶ νὰ τὸν σώσω. Τὸ νὰ δώσω σύνταγμα εἰς τὴν Ἑλλάδα σήμερον, εἶναι ὡς ἂν ἔδιδα ξυράριον εἰς τὰς χεῖρας τοῦ βρέφους τούτου, προσέθηκε δακρυλαδαικτῆς τὸν ὀκταετὴ υἱὸν τοῦ πλοιάρχου. Ὅπως αὐτὸ θὰ ἔκοπτε τὸν λαιμὸν τοῦ ἀγνοοῦν νὰ ξυρισθῇ, ἀπαράλλακτα καὶ ἡ Ἑλλὰς θὰ ἤφραζετο μὴ ἐννοοῦσα τοὺς συνταγματικοὺς νόμους καὶ μὴ δυναμένη νὰ συμμορφωθῇ μὲ αὐτούς. Μὴ λησμονῆτε Κ. πλοίαρχε, ὅτι ἡ ἀνατροφή τῆς ὑπῆρξε δαυλική.

— Ἐπειδὴ δὲν τὸ λησμονῶ, ἐξοχώτατε, ἀπεκρίθη οὗτος, ἰδοὺ τί θὰ ἐπραττα ἀνθ' ὑμῶν· θὰ ἔδιδά τὸ ξυράριον εἰς τὸ παιδίον, καὶ ἔπειτα κρατῶν ἐπιμελῶς τὴν χεῖρά του, θὰ τὸ ὠδήγουν πῶς νὰ ξυρισθῇ διὰ νὰ μὴ κόψῃ τὸν λαιμὸν τοῦ.

— Κύριε πλοίαρχε! ἐπανελάβε μετ' ἀγανακτῆσεως ὁ Κυβερνήτης, δὲν ἤλθα εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ νὰ με χλευάσῃ ἡ Εὐρώπη· τὸ χρέος μου εἶναι νὰ ξυρίζωμαι ἐγὼ πάντοτε ἐμπροσθεν τοῦ βρέφους, αὐτὸ δὲ, ἂν ἔχη ὀρεξίν, ἄς μάθῃ πῶς νὰ μεταχειρίζεται τὸ ξυράριον διὰ νὰ μὴ κοπῇ.

Ταῦτα ἔλεγεν ὁ Κυβερνήτης τὴ 1831. δὲν θέλω μὲν δὲ νὰ ἐξετάσωμεν ἐπὶ τοῦ παρόντος τίς τῶν δύο εἶχε δίκαιον, καὶ τίς ἄδικον. Ἐνθυμούμεθα μόνον ὅτι πρὸ ἐνὸς ἔτους, — τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1830 — αὐτὸς οὗτος ἔγραψε πρὸς τὸν Λεοπόλδον ὅτι, ἐρχόμενος εἰς τὴν Ἑλλάδα ἔπρεπε νὰ κυβερνήσῃ συνταγματικῶς, κατὰ τὸ δεύτερον ψήφισμα τῆς ἐν Ἀργεὶ ἐθνικῆς Συνελεύσεως· τὸ δὲ ψήφισμα ἐκεῖνο ἀπῆται κυβερνήσιν θεμελιουμένην καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν βάσεων τοῦ Τροϊζηνίου συντάγματος.

Ὅσα διὰ τὴν γνώμην τοῦ πλοιάρχου τῆς Μασδαγύσκαρ, ὅλοι γνωρίζομεν ὅτι τὸ μέσον τοῦ προσηλυτισμοῦ τῶν Ἀγγλῶν, μέσον ἄλλως εὐγενές, ἢ προπαγάνδα αὐτῶν, εἶναι αἱ συνταγματικαὶ ἐλευθερίαι. Αὐτὰς οὗτος ὁ πλοίαρχος, πρέσβυς ὢν ἐν Ἀθήναις τὸ 1843 ἔτος, ἐπέστειλε πρὸς τὸν στρατηγὸν Καλλέργη μίαν ὥραν μετὰ τὸ μεσονύκτιον τῆς 3. Σεπτεμβρίου τὸ λακωνικὸν τοῦτο μήνυμα· «Σεβάσθητι τὸν βασιλέα, καὶ ζήτησον σύνταγμα. Ἐπ' αὐτοῖς τοῖς δύο δροῖς σὲ ὑπόσχομαι τὸ ὑποστήριγμα τῆς Κυβερνήσεώς μου.»

Μετὰ μακρὰν συνδιάλεξιν ἀπεχωρίσθη ὁ Κυβερνήτης ἀπὸ τοῦ Κόδρινγκτων, ἀπὸ δὲ τοῦ Πολιμοπιῦ οὗτος μετέβη εἰς τὴν Ῥωσικὴν ναυαρχίδα.

Τὴν 28. Ἰουνίου ἀνεχωρήσαμεν ἐκ Ζακύνθου καὶ τὴν ἐπαύριον ἐρέψαμεν τὴν ἄγκυραν εἰς τὸν λιμένα τῶν Μιτήκων, ὅπου ἐστρατοπέδευεν ὁ κατὰ τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα στρατός.

Ὁ στρατὸς οὗτος, συγκροτηθεὶς πρὸ ὀκτῶ μηνῶν ὑπὸ τοῦ ἀρχιστρατήγου Τσώρτε, κατεῖχε τρεῖς θέσεις ἐν Ἀκαρνανίᾳ, τὰ Μίτικα, τὴν Δραγομέστην, καὶ τὸ Κανδίδι. Ὁλὴ δὲ ἡ ἄλλη δυτικὴ Ἑλλὰς, πλὴν τοῦ Βασιλαδίου τὸ ὁποῖον ἀνέκτισεν ὁ γενναῖος καὶ φιλελληνικώτατος Ἀστυγῆς, εἶχε βιασθῇ νὰ ὑποκύβῃ εἰς τὸν ἐχθρόν.

Τὰ κατορθώματα τοῦ στρατοῦ τούτου δὲν ὑπῆρξαν βεβαίως ἐπιφανῆ ὥσω τὰ τοῦ Μεσολογγίου καὶ τῆς Κλεισούδας· εἶναι ὁμῶς ἀληθές ὅτι, καταλαβὼν τὰς θέσεις ἐκεῖνας καὶ ἐγκατατεθήσας μετὰ μεγίστης ἐπιμονῆς, διευκόλυνε τὴν ἐπέκτασιν τῶν ὁρίων τοῦ νέου Κράτους καὶ πέραν τοῦ Παλοποννησιακοῦ ἰσθμοῦ.

Τέσσαρας ἡμέρας διέτριψεν ἐκεῖ ὁ Κυβερνήτης ἐπισκεπτόμενος, σπουδάζων καὶ διευθετῶν τὸ στρατόπεδον· τὴν δὲ πέμπτην, ἐπιβὰς εἰς μικρὸν πλοῖον, ἀπῆλθεν εἰς Κάλαμον.

Ὁ Κάλαμος εἶναι νῆσος μικρὰ, Κάρνος καλουμένη ὑπὸ τοῦ Στράδωνος, ἀνήκουσα εἰς τὴν συστάδα τῶν νησιδίων ἅτινα ὀνομάζει αὐτὸς οὗτος Τηλεδόας, καὶ Τηλεβοΐδας καὶ Ταφιάς. Κεῖται δὲ τόσῳ πλησίον τῆς Ἀκαρνανικῆς παραλίας, ὥστε καὶ θαλασσοδατῶν τις, ἂν θέλῃ, μεταβαίνει εἰς αὐτήν. Καὶ ὁμῶς ὑπάγεται εἰς τὸ Ἰόνιον Κράτος.

Εἰς τὴν μικρὰν λοιπὴν αὐτὴν νῆσον, εἶχε καταφύγει μέγας ἀριθμὸς Ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν. Τοσαύτην δὲ ἐπκασχον ἀπαρίαν ὥστε ὁ τὰ πάντα προνοῶν Κυβερνήτης ἐνόμισε δίκαιον νὰ μὴ λησμονήσῃ οὐδ' αὐτάς, καὶ μεταβὰς ἐκεῖ παρέδωκε πρὸς τὸν Ἀγγλον διοικητὴν εἰκοσιπέντε χιλιάδας γροσίων διὰ νὰ δια-

νεμθῶσι πρὸς τὰς ἐνδευστέρους. Ἐκείθεν δὲ ἐπανελθὼν εἰς τὴν ναυαρχίδα ἀπιπλευσεν εἰς Πελοπόννησον.

Ὁ Κυβερνήτης, ὡς εἶπον καὶ ἄλλοτε, ἦτο προσήνεστατος, ἡγάπα δὲ καὶ ν' ἀστείχεται ὁσάκις δὲν κατεβάρυνον αὐτὸν φροντίδες. Τότε ὁ αἰετοεὶς ἐκτοξεύων φλόγας ἐφ' ἑλκμὸς τοῦ ἐγίνετο μαλακώτερος, τὸ μέτωπόν του ἐγαλλήναι, καὶ τὸ στόμα του ἐμειδίει μεδίσμα ἐπαγωγώτατον· τότε καὶ ὁ μάλλον ἀτολμος ἐνθάρρυνόμενος συνδιελέγετο ἐλευθέρως μετ' αὐτοῦ.

Ὅτε ἀναχώρησεν ἐκ Καλάμου παρέλαβεν εἰς τὴν ναυαρχίδα χίτραν πινὰ στρατιωτικοῦ ἡπειρώτου ἔχουσαν τέκνον δέκα ἢ ἑνδεκα ἐτῶν διὰ νὰ τὴν μεταφέρει εἰς Αἴγιον ἢ Πόρον. Μίαν τῶν ἡμερῶν, ἰδὼν τὸν υἱὸν αὐτῆς κρατοῦντα φυλλάδιον μαντευόμενον τὰς τύχας, ἐλαβὼν αὐτὸ καὶ ἐπιθεὶς ἐπὶ τοῦ ἐργατοκυλίνδρου, ὡς ἐπὶ ἄλλου τρίποδος δελφικοῦ, ἀπεύθυνε ἐρωτήσεις, δὲν ἐνθυμοῦμαι τῇ ἀληθείᾳ ὁποῖας, πρὸς τὸ καινοφανὲς ἐκεῖνο χρηστήριον.

Φαίνεται ὅτι αἱ διὰ στίχων ἀπαντήσεις αὐτοῦ ἐφαιδρυνον τὸ πρόσωπόν μου, διότι ὁ Κυβερνήτης παρατηρήσας με μακρόθεν, μ' ἐπλησίασε καὶ μετ' ἐρώτησε μειδιών,

— Τί βλέπεις καὶ γελᾷς;

Ἐγὼ δὲ συσταλὲς ἔκλεισα μετὰ σπουδῆς τὸ φυλλάδιον καὶ κατεβίβασα αὐτὸ ἀπὸ τοῦ ἐργατοκυλίνδρου, χωρὶς διόλου ν' ἀπαντήσω.

— Ὅχι! ὅχι! ἀνέκραξεν ὁ Κυβερνήτης, θέλω νὰ ἰδῶ καὶ ἐγὼ τί εἶναι.

Καὶ ἀνισήκωσε τὴν χεῖρά μου· φοβηθεὶς δὲ μὴ μ' ἐκλάβῃ ὡς πάντῃ ματαιόσπουδον,

— Τὸ φυλλάδιον τοῦτο, ἔσπευσα ν' ἀποκριθῶ, ἀνήκει εἰς τὸ παιδίον τοῦτο· προλέγει τὴν τύχην τῶν ἀνθρώπων, καὶ διὰ νὰ περάσω τὴν ὥραν μου, ἐζήτουν νὰ μάθω καὶ ἐγὼ τὴν ἐδικήν μου.

— Διὰ τί λοιπὸν νὰ μὴ τὸ συμβουλευθῶ καὶ ἐγὼ; ἐπανελάβεν ἐκεῖνος. Καὶ ἀνοίξας τὸ φυλλάδιον με εἶπε νὰ ἐρμηνεύσω πρὸς αὐτὸν πῶς ἐγίνετο ἡ ἐρώτησις, καὶ πῶς ἀπάντησεν ὁ χρησμός.

Στραφεὶς δὲ συγχρόνως καὶ πρὸς τὸν ναύαρχον Ἐυδῆν,

— Πλησίασε, Κ. ναύαρχε, εἶπεν, ἂν θέλῃς νὰ μάθῃς τὴν τύχην σου.

Καὶ ὑπάκουσεν ὁ ναύαρχος.

— Εἰς τὸ μαντεῖον τοῦτο, εἶπον, ἐξοχώτατε, δὲν ἔμπορεῖτε ν' ἀπατεῖναιτε παρὰ εἰκοσιτέσσαρας ἐρωτήσεις, καὶ αὐτὰς ὀρισμένας· ἀφοῦ δὲ τὰς ἀναγνώσω, ἐκλέγετε ἐκείνην τὴν ὁποῖαν προτιμᾶτε· καὶ τότε! βλέπετε τοῦτον τὸν τροχὸν ἔχοντα περὶ αὐτοῦ δώδεκα ἀριθμοὺς, καὶ μικρὸν βέλος κινητὸν ἐν τῷ μέσῳ; Δίδετε εἰς τὸ βέλος μετὰ τὸν δάκτυλόν σας μίαν chique-paude. . .

— Ἴε! τὸν φραντσέζον, ἀνέκραξε χλευαστικῶς διακόψας με, λέγεται ὁμοῦ καὶ croquignole.

Μ' ἐνέπαιξε δὲ διότι ὅτε ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπίστευεν ὅτι, πλὴν δύο ἢ τριῶν ἐκ τῶν ἐπιφανεστέρων πολιτικῶν ἀνδρῶν αὐτῆς οὐδεὶς ἄλλος ἐγνώριζε τὴν Γαλλικὴν καὶ, ἂν καὶ ἐπείσθη μετὰ μικρὸν

ὅτι σφαλὲρὰ ἦτο ἡ ἰδέα του, ἀγνοῶ διὰ τί ἡγάπα νὰ ἐπανερχομαι εἰς αὐτήν.

— Φθάνει νὰ κτυπήσετε τὸ βέλος, ἐξοχώτατε, ἀπεκρίθην, καὶ ἂς εἶναι καὶ διὰ croquignole. Ὅταν λοιπὸν σταθῇ εἰς τινὰ ἀριθμὸν, θέλω μετρήσει κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον, — τῇ ἀληθείᾳ δὲν ἐνθυμοῦμαι πλέον πῶς — καὶ, μεταδαινὼν εἰς σελίδα ἀντίστοιχον, θέλω εὑρεῖ τὴν ἀπόκρισιν.

— Ἀξιόλογα! εἶπεν ὁ Κυβερνήτης σκιρτῶν ὡς ἂν εἶχε τὴν ἡλικίαν μου· ἀνάγνωσε τὰς ἐρωτήσεις.

Ἐνῶ δὲ ἀνεγίνωσκον, — Στάσου, στάσου ἀνέκραξεν, αὐτὴ ἡ ἐρώτησις μὲ ἀρέσκει. — Ἡ ἐρώτησις ἐκείνη ἀπέβλεπεν ἐάν ἐμελλε νὰ ὑπανδρευθῇ.

Εὐθὺς ἐστράφη πρὸς τὸν κύκλον, καὶ ἐξισάσας τὸ ἀριστερὸν κάλυμμα τοῦ φυλλαδίου, τὸ παρουσίασα πρὸς αὐτὸν, ὅστις μόλις ἐκτύπησε, καὶ ἀνέμενε ἀνυπομόνως ν' ἀκούσῃ τὴν ἀπάντησιν.

Φαντάσθητε πῶσον ἐξεκαρδίσθη γελῶν ὅτε ἀνέγνων μεγαλοφώνως ὡς ἄλλη Πυθία τὴν ἀπάντησιν ταύτην·

« *Νὰ παύσῃς δὲν γροιάσῃς ὅσον ποὺ ἦσουν νέος,*

» *Καὶ τὸ γυνεῖς ἔσπευσε πῶς γρηγορῶς;* »

Ἐγὼ δὲ τόσον ὥστε μόλις κατώρθωσε νὰ ἐξηγήσῃ αὐτὴν εἰς τὸν γελῶντα ἐπίσης, ἀλλὰ μὴ εἰδότα διὰ τί γελᾷ, ναύαρχον.

Ἀφοῦ τέλος πάντων ἔπαυσε λέγων καὶ γελῶν,

— Τώρα, με εἶπε, ἀνάγνωσε παρακάτω.

Ἐγὼ δὲ ὑπακούσας ἀνέγνων καὶ τὰς λοιπὰς ἐρωτήσεις.

Ἐντοσούτω αὐτὸς ἐσιώπα, καὶ ἐξηκολούθει σιωπῶν καὶ μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν.

— Ἡξέουρις, με εἶπεν ἐπὶ τέλους σύννους, ποῖαν ὅλων τῶν ἐρωτήσεων τούτων προτιμῶ;

— Ποῖαν, ἐξοχώτατε; ἡρώτησα ἀπορῶν διὰ τὴν μεταβολὴν τοῦ ἥθους του.

— Τὴν λέγουσαν ἐάν θὰ ἐξαναιδῶ ἐκεῖνον ὅστις εἶναι εἰς τὰ ξένα.

Ἐστράφη καὶ πάλιν πρὸς τ' ἀριστερὰ, καὶ ὁ χρησμοδοτούμενος ἐκτύπησε τὸ βέλος· ἡ δὲ Πυθία ἀπάντησεν ὡς ἐφεξῆς·

« *Πολὺς καιρὸς θέλει διαβεῖ, χρόνοι θέλ' ἀπεράσσουν*

» *ὁ δὲ κλαύσουν τὰ ματάκια σου ὡς νὰ τὸν ἀπολαύσουν.* »

— Τῇ ἀληθείᾳ, εἶπε μελαγχολικὸς ἀφοῦ ἤκουσε τοὺς στίχους τούτους, ἦτο προτιμότερον ἂν δὲν ἐσυμβουλευόμην τὸ μαντεῖόν σου. Καὶ στραφεὶς ἀπεσύρθη πρὸς τὴν πρύμναν.

Ἐικοσιπέντε ἔτη παρήλθον ἔκτοτε, εἶχον δὲ λησμονήσει καὶ τὴν περίστασιν ταύτην, καὶ ὅτι εἶχον κατατάξαι αὐτὴν μεταξὺ τῶν ὑπομνημάτων μου, ὅτε ἡ ἀνάγνωσις βιβλίου τινὸς ἀνεκάλεσεν αὐτὴν ἐσχάτως εἰς τὴν μνήμην μου.

Τὸ βιβλίον τοῦτο ἐκδοθὲν τὸ 1851. ἰταλιστῇ,

περιέχει τὰ α Μυστικά ἔγγραφα τῆς ἐν Ἰταλίᾳ Λυστριακῆς Ἀστυνομίας ἀπὸ τοῦ 1814 μέχρι τοῦ 1848 ἔτους, α τὰ ὅποια κατασχόντες ἐτύπωσαν οἱ ἐπανάσταται Ἰταλοί. Ἐκ τῶν ἐγγράφων τούτων πολλὰ διαλαμβάνουσι καὶ περὶ τοῦ Καποδιστρίου, καὶ περὶ τοῦ Ἰγνατίου, καὶ περὶ τοῦ Μουστοξύδου, καὶ περὶ ἄλλων ὁμογενῶν, καὶ περὶ αὐτοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔγνωνος. Εἶναι δὲ εἰς ἄκρον περίεργα διὰ τὴν μικρολόγον φροντίδα δι' ἧς διερμηνεύονται ἢ μᾶλλον παρερμηνεύονται καὶ αἱ πλέον ἀτήκωντοι λέξεις, καὶ τὰ πλέον ἀσκοπευτὰ διαθήματα. Τὸν ὁπαδὸν, φέρ' εἰπεῖν, τῆς ῥομαντικῆς σχολῆς — della scuola romantica — Βῆρον, ἐβίπτισαν μέλος ἐταιρίας πολιτικῆς Roma antica καλουμένης!

Κατὰ τινὰ τῶν ἐγγράφων τούτων ὁ Καποδίστριας, τὸν ὁποῖον ὀνομάζουσι « μᾶλλον ἀγύρτην ἢ διπλωμάτην » !! ἐλθὼν ἐκ Βιέννης εἰς Βενετίαν καὶ Παδοῦν περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1819 ἔτους μετέβη εἰς Ῥοκουάρον, χάριν ἀναρρώσεως. Ἐκεῖθεν δὲ ἐμελλε ν' ἀπέλθῃ εἰς Μεδιόλανα διὰ νὰ συνδιαλεχθῇ μετὰ τοῦ πρίγκηπος Μπατερνίχ, καὶ μετὰ ταῦτα εἰς Ἑλβετίαν καὶ Παρισίους.

Ἐν Βενετίᾳ εἶχε σχέσεις πολλὰς, ἀλλὰ μετὰ αὐτῶν « ἐτίμα, ὡς λέγει μία ἀναφορά τῆς 19. Ἰανουαρίου, πρὸ πάσης ἄλλης τὴν τῆς Κ. Ἀλβέρτζ Θεοτόκη μεθ' ἧς, ὡς γνωστὸν, διετήρει σχέσεις ἀφ' οὗ ἐσπούδαζεν ἔτι ἐν Παδοῦν, καὶ ἀνταπόκρισιν φιλοπαθείσταν — affettuosa. — »

Μήπως ἡ ἐρώτησις ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἀρχαιοτάτην ταύτην σχέσιν, πρὸς ἣν ἐφύλασσε τόσην σταθερότητα ὁ συμβουλευθεὶς τὸ μαντεῖον, καὶ μήπως, ἢ ὅχι τόσον εὐνοῦ, ἀπάντησις ἐλόπησεν αὐτόν; Ἡ ὑπόθεσις δὲν εἶναι διόλου ἀπίθανος· διότι, ποῖα φύσις εὐγενῆς δὲν ἠγάπησε φίλους, καὶ δὲν ἐκλαυσε χωρισθεῖσα ἀπ' αὐτῶν, καὶ δὲν ἀνεπόλησεν αὐτοὺς μετὰ πόθου;

N. Δ.

Ἡ ΝΕΑ ΕΠΙΣΤΗΜΗ.

—o—

Ὁ γνωστὸς φυσιολόγος Κ. Φαραδαίης, συγκαταβῆς εἰς τὰς ἀνθρωπίνους ἀσθενείας, καὶ οἰκτῶ φερόμενος πρὸς τοὺς κυριευθέντας ὑπὸ τῆς μανίας τῆς κινήσεως τῶν τραπέζων, ἠθέλησε νὰ ἐξετάσῃ τὸ φαινόμενον πρὸς τὴν δᾶδα τῆς ἐπιστήμης, καὶ κατασκεύασε μοχλὸν ἐλαφρὸν ὃν ἔθεσεν ἐπὶ τῆς τραπέζης. Ὅσάκις ἐκάλυπτεν αὐτὸν, ἡ τράπεζα ἐκινεῖτο, ὅσάκις δὲ τὸν ἀπεκάλυπτεν, καὶ προσεῖχεν εἰς τὰς κινήσεις αὐτοῦ, ἡ τράπεζα ἵστατο. Καὶ ἴσως μὲν τις ἤθελε νομίσει ὡς ἐκ τούτου ὅτι πρὸς ἐνέργειαν τῆς τῆν τράπεζαν κινούσης δυνάμεως, προσαπαιτεῖται μέχρι τινὸς καὶ σύντονος προτοχῇ καὶ θέλησις. Ἀλλ' ὁ Κ. Φαραδαίης ἄλλην δίδει τοῦ πειράματος αὐτοῦ ἐξήγησιν, ἧς ὁμολογοῦμεν ὅτι δὲν ἐννοοῦμεν πολὺ τὴν μετὰ τοῦ πειράματος σχέσιν. Ἐξήγαγεν ἐξ αὐτοῦ ὅτι αἱ χεῖρες προτρέχουσι τῆς τραπέζης, καὶ ὅτι ἐπομένως ἡ ἐν ἀγνοίᾳ ἐνέργεια καὶ πίεσις τῶν μυῶν

παράγει τὴν κίνησιν. Παράδοξος ἀγνοία καὶ παράδοξος πίεσις! Ἡ Ἀγγλικὴ ἐφημερίς ὁ Θεατῆς (Spectator) ἥτις δημοσιεύει τὴν ἀνακάλυψιν ταύτην τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ, προσθέτει τὰς ἐξῆς λέξεις: « Ἀπαιτεῖται ἰδιαιτάτη καὶ σπανωτάτη διανοίας κατάστασις ὅπως ἀναγνώριση τις τὸ ἀνεπαρκὲς τῶν ἰδίων αὐτοῦ γνώσεων. Τὸ νὰ μὴ κρίνη τις ἐσπυρμένως εἶναι καθήκον πολλάκις λησμονούμενον καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν δικαστῶν, πολλὰ δὲ μᾶλλον ὑπὸ τῶν φυσιολόγων. » Ταῦτα ἀπευθύνει ὁ Θεατῆς πρὸς τοὺς πιστεύοντας εἰς τῶν τραπέζων τὴν κίνησιν. Ἡμεῖς δὲ αὐτὰς ταύτας τὰς λέξεις ἀπευθύνομεν πρὸς τὸν Κ. Φαραδαίην, οὗ τὴν ἐπιστήμην βαθέως σεβόμεθα, καὶ παρ' οὗ ἐλπίζομεν ἐμβρυθεστέρας ἐρεῦνας ἐπὶ τοῦ ἀτικαιμένου τούτου, καὶ πρὸ πάντων ἐρεῦνας ἀπροκαταλύπτους, καὶ γινόμενας οὐχὶ ἐπὶ σκοπῷ τοῦ ν' ἀποδείξῃ ἀφεύκτως ὅτι τὸ φαινόμενον εἶναι ἀπάτη, ἀλλὰ τοῦ νὰ σπουδάσῃ πάντας τοὺς νόμους αὐτοῦ, καὶ νὰ ἀνεύρῃ τί εἶναι.

Ὅταν πρὸ ὀλίγου ἐγράφομεν περὶ τῆς κινήσεως τῆς τραπέζης, ἐλέγομεν ὅτι ἴσως ἡ παιγνιώδης ἐκείνη ἀπόπειρα εἶναι μεστὴ σπουδαίων ἀποτελεσμάτων, ἴσως νῖον μᾶς ἀνοίγει ἐπιστήμης ὀρίζοντα. Σήμερον δὲ δὲν λέγομεν πλέον ἴσως, ἀλλ' ἐκφράζομεν τὴν πληρεστάτην ἡμῶν πεποιθήσιν ὅτι ὑπάρχει ἐπιστήμη νέα, ἐπιστήμη ἀπέραντος, μυστηριώδης ἐν τῇ ἀρχῇ αὐτῇ, σπουδαιοτάτη ἐν τοῖς ἀποτελέσμασιν, ἄρτι δ' ἐναρchoμένη, καὶ μέλλουσα ἀπροσδόκητον καὶ παράδοξον φῶς νὰ ἐπιχύσῃ ἐπ' ὅλων τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων, πολλὰ τῶν παρὰδεδογμένων ν' ἀνατρέψῃ ἐκ θεμελίων, πολλὰ τῶν ἀπιστευτῶν καὶ ἀκατανόητων νὰ κυρώσῃ ὡς ἀληθῆ, καὶ κατὰ πολὺ νὰ μεταβάλῃ τοῦ ἀνθρώπου τὴν τύχην ἐπὶ τῆς γῆς. Δὲν ἔχομεν τὴν ἀξίωσιν νὰ διαγράψωμεν οὔτε τὴν ἐκτασιν. οὔτε τοὺς νόμους, οὔτε τὴν φιλοσοφίαν τῆς ἐπιστήμης ταύτης, ἥτις μόλις ὑποφώσκει· ὅ,τι ἀξιοῦμεν εἶναι νὰ βεβαιώσωμεν θετικώτατα τὴν ὑπαρξιν αὐτῆς, ἀποκρούοντες τῶν ἐξ ἀγνοίας Πυρρώνιστῶν τὰς ἀρνήσεις, ἀδιαποροῦντες διὰ τῶν κουφστέρων τοὺς χλευασμοὺς· καταγγέλλοντες δ' εἰς τὴν ἀνθρωπότητα τὴν ἐξ ὀκνηρίας ἀναλγησίαν τινῶν ἀκαδημαϊκῶν, οἵτινες ἐνοχλαῦνται ἐκ τῆς ἀνάγκης τοῦ ν' ἀναθεωρήσωσι τὰ ἐπιστημονικὰ τῶν ἐφ' ὅδισ, καὶ ν' ἀναθεωρῶσι κατὰ νέους τύπους τὰ διδακτορικά τῶν διπλώματα, ἀποτεινόμεθα πρὸς τοὺς δραστηριοτέρους καὶ εὐλακρινεστέρους, τοὺς τὴν ἀνατολὴν πάσης νέας ἀληθείας οὐχὶ ὡς συνταράττουσαν τὸν ὕπνον τῶν βλασφημοῦντας, ἀλλὰ μετὰ χαρᾶς ὡς νέαν τῆς προνοίας εὐεργεσίαν ἀσπαζομένους, καὶ προσκαλοῦμεν αὐτοὺς νὰ προσέξωσιν εἰς τὴν νέαν ταύτην ἀποκάλυψιν, καὶ νὰ τὴν μελετήσωσιν ἀξίως τῆς ἀκαταλόγιστου αὐτῆς ἐπιστημότητος. Ὅτι δὲ ταῦτα λέγοντες δὲν παραφερόμεθα εἰς ὑπερβολὰς, θέλουσι συνομολογήσει ὅσοι ἀναγνώσωσι τὰ ἐπόμενα, καὶ θέλουσι νὰ πιστεύσωσι ὅτι δὲν γράφομεν ταῦτα παίζοντες· οὐδ' ἔχομεν δὲ τὴν συνήθειαν νὰ ἐκθέτωμεν τι δημοσίᾳ πρὶν ἐνδομύχως πεισθῶμεν περὶ τῆς ἀληθείας αὐτοῦ. Οὐδεὶς σήμερον ἀγνοεῖ, καὶ οὐδεὶς μετὰ τὰς μυ-